

UDK: 37.02

Furqat DJALOLOV,
O'zbekiston jahon tillari universiteti o'qituvchisi
E-mail: f.djolov@gmail.com

NamMQI katta o'qituvchisi, PhD P.Botirova taqrizi asosida

TA'LIM JARAYONIDA MAKTAB O'QUVCHILARI TOMONIDAN INGLIZ TILI O'QUV MATERIALLARINI O'ZLASHTIRISH DARAJALARI

Аннотация

O'zlashtirish darajasi - bu dars davomida berilayotgan ma'lumotlarning o'quvchi tomonidan bilim, ko'nikma va malakalarni egallash o'lchovidir. Ushbu maqolada o'quv jarayonida maktab o'quvchilari tomonidan ingliz tili o'quv materiallarini o'zlashtirish darajalari va uning o'ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: o'zlashtirish ko'rsatkichi, bilim darajasi, malaka, ko'nikma, o'quv jarayoni, dars samaradorligi, o'quv materiallari, ingliz tili, pedagogik mahorat, o'quvchi salohiyati.

УРОВНИ УСВОЕНИЯ ШКОЛЬНИКАМИ АНГЛИЙСКОГО УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

Уровень усвоения - это мера того, как информация, представленная в ходе урока, приобретает учащимся знаниями, навыками и умениями. В данной статье освещаются уровни усвоения школьниками учебного материала по английскому языку в процессе обучения и его специфика.

Ключевые слова: показатель усвоения, уровень знаний, квалификация, умение, процесс обучения, эффективность урока, учебные материалы, английский язык, педагогический навык, потенциал ученика.

LEVELS OF ASSIMILATION OF ENGLISH TEACHING MATERIALS BY SCHOOLCHILDREN IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Annotation

The level of acquisition is a measure of the acquisition of knowledge, skills and skills by the student of the information given during the lesson. This article highlights the levels of assimilation of English teaching materials by schoolchildren in the educational process and its peculiarities.

Key words: mastering indicator, level of knowledge, qualifications, skills, educational process, lesson efficiency, educational materials, English, pedagogical skills, student potential.

Kirish. O'quv faoliyatining asosiy mazmuni va eng muhim vazifasi-bu jarayon sifatida ham, o'rganish natijasida ham ko'rib chiqiladigan bilim va faoliyat usullarini o'zlashtirish darajasidir. O'zlashtirish darajasi odatda yangi tajribani avvalgisi bilan birlashtirish, to'plangan ijtimoiy tajribani shaxsning mulkiga, uning xususiyatlariga aylantirish deb ta'riflanadi.

Jarayon sifatida o'zlashtirish darajasi - bu o'qituvchi tomonidan o'quv jarayonini ongli va pedagogik jihatdan maqsadga muvofiq qurish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan qadamlar, bosqichlarning ma'lum bir ketma-ketligi, chunki uning mantig'i va tanlangan o'qitish usullari o'zlashtirish darajasi jarayonining mantig'i va tuzilishi bilan bevosita belgilanadi.

Afsuski, zamonaviy didaktikada o'quv materialining mazmunini o'zlashtirish darajasini miqdoriy va sifat jihatidan aniqlashga umumiy yondashuvlar hali ishlab chiqilmagan. Hozirgacha turli mualliflar ushbu konsepsiyaning o'z talqinlariga ko'ra turli takliflarni berishgan, ijodiy yondashuvni o'qitish texnologiyasini loyihalash va loyihalashda o'qituvchidan kelib chiqadigan turli xil darajalarni aniqlashgan. Shu bilan birga, u o'zining pedagogik tajribasi, ta'lim muassasalarida tan olingan va amalda qo'llaniladigan didaktik tushunchalar va o'qitish nazariyalariga amal qilishi tavsiya etiladi.

Materiallar va metodlar. Zamonaviy adabiyotlarga ko'ra o'quv jarayoni o'quvchilarni ma'lum bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlar bilan tanishtirish maqsadida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayoni sifatida qaraladi. Har bir o'qitish usuli o'qituvchining o'quv ishlarini (yangi materialni taqdim etish, tushuntirish) va o'quvchilarning faol o'quv va kognitiv faoliyatini tashkil etishni o'z ichiga oladi. Ya'ni, o'qituvchi, bir tomondan, materialni o'zi tushuntiradi, boshqa tomondan, o'quvchilarning o'quv va kognitiv faoliyatini rag'batlantirishga intiladi (ularni fikrlashga, xulosalarni mustaqil ravishda shakllantirishga va boshqalarga undaydi).

O'qitish vositalari - bu inson tomonidan yaratilgan ob'ektlar, shuningdek o'quv jarayonida o'quv ma'lumotlarini tashuvchisi va o'qituvchi va o'quvchilar faoliyati vositasi sifatida ishlatiladigan turli xil ob'ektlardir. O'qitish vositalari o'qituvchining jonli so'zi bilan bir qatorda o'quv jarayonining muhim tarkibiy qismi va har qanday ta'lim muassasasining o'quv va moddiy bazasining elementidir.

O'zlashtirish darajasi bo'yicha mavjud qarashlarning xilma-xilligini to'liq tahlil qilishga urinmasdan, biz asosan maktab muassasalarida xorijiy tillarni o'qituvchilar tomonidan kasbiy yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari bo'yicha ko'rib chiqamiz. Bilimlarni o'zlashtirish darajalari V. P. Bepalkoga ko'ra ikki jihatdan ko'rib chiqiladi:

birinchidan, o'quv natijasi sifatida, o'quvchilar tomonidan o'quv materialini o'zlashtirish sifatining o'lchovi sifatida;

ikkinchidan, oldindan belgilangan (o'quv dasturida, darslikda va boshqalarda) chuqurlik o'lchovi, materialni o'rganish tafsilotlari sifatida.

Ushbu o'zlashtirish darajalarini hisobga olgan holda, V. P. Bepalko aytilganlarni umumlashtiradi va "keyingi ketma-ket assimilyatsiya darajalari shaklida inson mahoratining genetik tuzilishini" taklif qiladi:

1. Haqiqat hodisalarining ilgari o'rganilgan ma'lumotlarni yoki ular bilan harakatlarni, ma'lum bir sohasidagi ob'ektlar va jarayonlarning xususiyatlarini tanib olish (ularni qayta idrok etish bilan) (bilim - tanishish).

2. Reproaktiv harakat (bilim-nusxalar) o'z-o'zini takrorlash va ma'lum bir harakatni amalga oshirish uchun ilgari o'rganilgan indikativ asos haqidagi ma'lumotlarni qo'llash orqali.

3. Samarali harakat-ba'zi bir ob'ektlar (bilim va ko'nikmalar) bo'yicha namuna bo'yicha faoliyat. O'quvchilar yangi harakatni amalga oshirish uchun taniqli indikativ asosni

mustaqil ravishda qurish yoki o'zgartirish jarayonida sub'ektiv ravishda yangi ma'lumotlarni olishadi.

4. Faoliyat uchun yangi indikativ asosni (bilim-transformatsiya) mustaqil ravishda qurish orqali har qanday ob'ektlar to'plamida amalga oshiriladigan ijodiy harakat, uning davomida ob'ektiv ravishda yangi ma'lumotlar olinadi.

Bilimlarni o'zlashtirish darajasi A. M. Novikov, K. K. Platonov fikriga ko'ra:

1. Dastlabki mahorat-bu harakatning maqsadini anglash va ilgari olingan tajribaga asoslangan holda uni amalga oshirish usullarini izlash. Sinov va xatolarning tabiatini aniqlashtirishdir.

2. Qisman mahoratli faoliyat-bu individual texnikani, operatsiyalarni bajarish ko'nikmalarini o'zlashtirish, kerakli bilim tizimini aniqlashtirish, ushbu harakatlarga xos ko'nikmalarni shakllantirish va faoliyatning ijodiy elementlarining paydo bo'lishi demakdir.

3. Mahoratli faoliyat-bilim va ko'nikmalardan nafaqat maqsadni, balki unga erishish usullari va vositalarini tanlash motivlarini ham anglagan holda ijodiy foydalanish va mehnat taktikasi darajasida ko'nikmalarni o'zlashtirishdir.

4. Mahorat - mehnat strategiyasi darajasida ko'nikmalarni egallash, maqsadni mustaqil aniqlash qobiliyatini ijodiy rivojlantirish, turli ko'nikmalarni (texnologiyalarni) ijodiy ishlatishdir.

Yuqorida keltirilgan barcha yondashuvlar va boshqa mavjud yondashuvlar o'qituvchi tomonidan o'quv materialini o'rganishning tegishli darajasini belgilashda to'liq talab qilinishi mumkin. Shu bilan birga, u o'quvchilar va ushbu universitetda qabul qilingan ta'lim tushunchalari tomonidan o'zlashtirilishi kerak bo'lgan materialning mazmuni bilan erishmoqchi bo'lgan didaktik maqsadlarni aniq belgilashi muhimdir.

Tadqiqot mavzusi bo'yicha adabiy manbalarni tahlil qilish; tabiiy pedagogik eksperimentning aniqlovchi bosqichi; so'rovnoma, sinov; tadqiqotni matematik qayta ishlash usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Chet tili atrofdagi dunyo bilan aloqa qilish va bilish vositalaridan biri sifatida ijtimoiy, kognitiv va rivojlanish funksiyalari tufayli zamonaviy ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Xalqaro aloqaning yetakchi vositasi sifatida dunyoda ingliz tilining mavqei tobora kuchayib borayotgani va ingliz tilini o'qitishning samarali usullaridan foydalanish muammosi juda muhim.

Tadqiqotning dolzarbligi jamiyatning o'quvchilar tomonidan chet tillarini, birinchi navbatda ingliz tilini xalqaro aloqa tili sifatida o'zlashtirish asosida kommunikativ aloqalarni kengaytirish zarurati bilan bog'liq.

Tadqiqot muammosi maktabda ingliz tilini o'qitishga bo'lgan talab va ta'limning boshlang'ich bosqichida ingliz tilini o'qitishning o'ziga xos usullari va vositalaridan foydalanishning yetishmasligi o'rtasidagi qarama-qarshilikda yotadi.

Maktabda chet tilini o'rganishda boshlang'ich maktab o'quvchilarining umumiy nutq rivojlanishi rag'batlantiriladi; ularning kommunikativ madaniyati rivojlanadi; sinfda mulokat qilish, tegishli mazmundagi matnlarni o'qish va muhokama qilish, bolalarning xorijiy folklor namunalari bilan tanishish jarayonida qiymat ko'rsatmalari shakllantiriladi va axloqiy xulq-atvor asoslari qo'yiladi; boshqa mamlakatlar vakillari va ularning madaniyatiga nisbatan do'stona munosabat va bag'rikenglik rivojlanadi.

Maktabda chet tilini o'rganishning shaxsiy natijalari: dunyoning ko'p tili va ko'p madaniyatli jamiyat sifatida umumiy g'oyasi; o'z mamlakatining fuqarosi sifatida o'zini anglash; tilni, shu jumladan chet tilini odamlar o'rtasidagi muloqotning asosiy vositasi sifatida anglash; o'rganilayotgan chet tili vositalaridan foydalangan holda chet ellik tengdoshlar dunyosi bilan tanishish (bolalar folklori orqali, bolalar bog'chasining ba'zi namunalari, badiiy adabiyot, an'analar).

O'rganilayotgan materialni o'zlashtirish uchun zarur darajalarni belgilashdan tashqari, o'qituvchi mavzu (modul) masalalarini o'rganishni boshlagan o'quvchilar qanday boshlang'ich ta'lim darajasiga ega bo'lishi kerakligini aniq tushunishi kerak. Bu holda o'qitishning boshlang'ich darajasi ularning oldingi mavzular va fanlar bo'yicha bilimlarini o'zlashtirish darajasi sifatida tushunilishi kerak. Mavzu ichidagi

aloqalarni o'rganilayotgan mavzuning o'quv savollarining o'quv fanining (modulining) oldingi va keyingi mavzulari bilan bog'liqligini aks ettiradi. Satrlar va ustunlar kesishmalarida har bir keyingi mavzu uchun talab qilinadigan o'qitish darajasi qo'yiladi. Nihoyat, ushbu daraja keyingi mavzularni o'rganish talablari tufayli barcha darajalarning maksimal darajasi sifatida belgilanadi.

Agar ko'rib chiqilayotgan mavzu boshqa o'quv fanlarini ta'minlasa, unda ushbu mavzuning o'quv savollarining boshqa fanlar bilan bog'liqligini aks ettiruvchi fanlararo aloqalarini tuzish tavsiya etiladi. Bunday tuzilmaning qurilishi ilgari ko'rib chiqilganlarga o'xshaydi, ammo o'qitish darajasi ushbu mavzuning o'quv savoli taqdim etadigan o'quv intizomi uchun mas'ul bo'lgan o'qituvchi tomonidan belgilanadi. Kerakli darajaning yakuniy qiymati fan ichidagi va fanlararo aloqalar bog'liqliklarini tahlil qilishdan olingan darajalarning maksimal qiymati sifatida aniqlanadi.

O'rganilayotgan materialni o'zlashtirishning zarur darajalarini aniqlash va ularni to'g'ri belgilash o'qituvchiga yakuniy natijada professional mutaxassisni kafolatlangan o'qitish sifati bilan tayyorlashni ta'minlashga imkon beradi. Shu bilan birga, o'quvchilar uchun zarur bo'lgan bilimlarni farqlash, ularni o'zlashtirish sifatini nazorat qilish uchun tegishli ma'lumotlarga ega bo'lish imkoniyatini beradi.

Muhokama. O'quvchilarning bilim faoliyatini boshqarish didaktik jarayonning eng muhim tarkibiy qismidir. Shu sababli, bir necha o'n yillar davomida ushbu muammoning tadqiqotchilar tomonidan doimiy ravishda katta qiziqish bilan o'rganib kelinmoqda. Ushbu mualliflarning tadqiqotlari natijalari ular tomonidan ishlab chiqilgan va takomillashtirilgan o'qitish nazariyalari (tushunchalari) bo'lib, ular doirasida turli didaktik muammolarni hal qilishda o'quvchilarning bilim faoliyatini boshqarish xususiyatlari ochib beriladi.

Tadqiqotchilarning mutlaq ko'pchiligi tomonidan o'quvchilarning kognitiv faoliyatini boshqarish tizimli, maqsadli xarakterga ega bo'lgan va o'qitish va o'qitish jarayonlarining birligini o'z ichiga olgan maxsus, ijtimoiy jihatdan aniqlangan faoliyat sifatida talqin etiladi. Bunday holda, didaktik jarayon yaxlit hodisa sifatida namoyon bo'ladi, uning mohiyati o'quvchilar va o'qituvchining bilim va pedagogik o'zaro ta'sirining birligini ularni amalga oshirishning turli shakllarida aks ettiradi. O'qituvchining faoliyati ushbu maydonda yetakchi hisoblanadi. U boshqaruvchi bo'lib, o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'sirini belgilaydi, ikkinchisini talab qilinadigan ta'lim holatiga o'tkazish uchun zarurdir. Ta'lim didaktik jarayonning tomonlaridan biri sifatida qaraladi, bu o'quvchining bilim, ko'nikma va malakalarni egallash faoliyati. Shu bilan birga, o'quvchining kognitiv faoliyati bilim va harakatlarni o'zlashtirish usuli sifatida insonning tabiiy fazilatlarini (o'rganish qobiliyatini) shaxsning ijtimoiy va kasbiy ahamiyatga ega sifatiga (o'rganish) o'zgartiradi. O'z mazmuniga ko'ra, kognitiv faoliyat aqliy, nazariy, amaliy, manipulyatsion, mehnat kabi bo'lishi mumkin.

O'qituvchi va o'quvchining o'zaro aktivligi pedagogik o'zaro ta'sir doirasida to'liq aniqlanadi, bu birlikda pedagogik ta'sirni, uning faol idrokini, o'quvchining o'z faoliyatini o'z ichiga oladi, bu javob harakatlarida, o'z-o'zini o'qitish va o'z-o'zini tarbiyalashda namoyon bo'ladi.

Zamonaviy pedagogikada o'quvchilarning bilim faoliyatini boshqarish, qoida tariqasida, minimal vaqt va boshqa resurslar bilan ularni tayyorlashning yuqori sifatiga erishishga qaratilgan pedagogik faoliyat turi sifatida qaraladi.

Ushbu jarayonda o'qituvchi va o'quvchi barqaror ishlashga ega bo'lgan murakkab o'zini o'zi sozlaydigan va o'zini takomillashtiradigan boshqaruv tizimini tashkil qiladi. Odamlar o'rtasidagi munosabatlarni hisobga olgan holda, ushbu tizim o'ziga xos ma'noga ega, o'ziga xos xususiyatlarga, farqlarga ega va har qanday texnik yoki kibernetik tizimga qaraganda ancha murakkab, chunki o'quv jarayonining shartlari doimiy ravishda noaniq tarzda o'zgarib turadi va bir xil jarayonni ikki yoki undan ortiq marta kuzatish mumkin emas. Bundan kelib chiqadiki, o'quv jarayonini boshqarishda ehtimollik xususiyatlari muhim ahamiyatga ega. Bunday sharoitda nafaqat ta'limning guruh xarakterini, balki o'quvchilarda shaxsiy va muhim kasbiy

fazilatlarini individual shakllantirish imkoniyatini ham hisobga olish muhimdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bizning fikrimizcha ta'lim muasasalarida o'quvchilarning ingliz tilidagi o'quv materiallarini o'zlashtirish darajalari quyidagicha bo'linadi:

0 daraja - bu o'quvchi tushunishga qodir bo'lgan daraja bo'lib, u uchun yangi ma'lumotlarni mazmunli idrok etish. Qat'iy aytganda, ushbu darajani o'rganilayotgan mavzu bo'yicha o'quv materiallarini o'zlashtirish darajasi deb atash mumkin emas. Shartli ravishda o'quvchining "nol" darajadagi faoliyati tushunish deb ataladi.

I daraja - o'rganilayotgan ob'ektlar va jarayonlarni ular haqida ilgari o'rganilgan ma'lumotlarni yoki ular bilan bo'lgan

harakatlarni qayta idrok etishda tanib olish, turli xil ob'ektlardan ajratishdir.

II daraja - ilgari olingan bilimlarni so'zma-so'z xotiradan odatiy holatlarda qo'llash va muammolarni hal qilishda foydalanish mumkin.

III daraja - bu ma'lumotni o'zlashtirish darajasi, unda o'quvchi ma'lum ob'ektlarni muhokama qilish va o'rganilgan ma'lumotlarni mustaqil ravishda turli xil vaziyatlarda qo'llashi va o'zgartirishi mumkin. Shu bilan birga, o'quvchi sub'ektiv ravishda yangi (u uchun yangi) ma'lumotlarni yaratishga qodir.

IV daraja-bu mavzuning o'quv materialiga ega bo'lish darajasi, unda o'quvchi ob'ektiv ravishda yangi ma'lumotlarni (ilgari hech kimga noma'lum) yaratishga qodir bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем. – Воронеж, 1977.
2. Новиков А.М. Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении. – М.: Асс. «Проф. образование», 1998.
3. Farxodjonova N. F., Pulatov A. Modern methods of increasing student interest in social sciences // Экономика и социум. – 2019. – №. 4 (59). – С. 38-40.
4. Shilova L. et al. Learning English language in primary school: Motivational factors and their role in management strategies // International Journal of Educational Management. – 2020. – Т. 34. – №. 9. – С. 1475-1489.
5. Farxodjonova N. F. Modernization of uzbek language and national-spiritual heritage in national culture // The American Journal of Social Science and Education//Innovations. – 2021. – Т. 3. – №. 01. – С. 585.